

**„БОЙОВЕ ХРЕЩЕННЯ”
Ф. П. ПОГРЕБЕННИКА ЯК ДОСЛІДНИКА ТВОРЧОСТІ
СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА**

*А живуть століття після смерті
Ті, що роблять те, чого „не можна”*

В. Симоненко

У статті розглядається внесок вченого у дослідження поетичного доробку Сидора Воробкевича.

Ключові слова : дослідник, композитор, поетичний доробок.

Ніна Осьмак

„Боевое крещение” Ф. П. Погребенника, как исследователя творчества Сидора Воробкевича

В статье рассматривается вклад ученого в исследование поетического наследия Сидора Воробкевича.

Ключевые слова : исследователь, композитор, поетическое наследие.

Nina Osmak

„Baptism in fight” F. P. Pogrebennika as scholars of Sidor Vorobkevich

The article considers the contribution of the scientist in studying of poetical heritage Vorobkevicha Sidor.

Keywords: researcher, composer, poetical heritage.

Справжній літературознавець подібний до шукача скарбів, який віднаходить самородки, відчищаючи їх не лише від намулу часу, а й від бруду критики, політичних переслідувань та заборон. Справа це часто невдячна, а іноді навіть небезпечна, проте надзвичайно захоплююча. Саме захоплення та наукове зацікавлення надихало нині відомого і шанованого науковця, якого, на жаль, уже понад 10 років немає серед нас, а тоді талановитого аспіранта, – Федора Петровича Погребенника, коли він звернувся до творчості свого земляка Сидора Воробкевича. Не дивно, що вдумливого дослідника-початківця захопила ця різнопланова постать православного священника, письменника, композитора та просвітянина.

„Талановитий буковинський письменник” – саме під такою назвою в газеті „Радянська Буковина” від 6 травня 1956 року було опубліковано розвідку дослідника-початківця Федора Погребенника, присвячену 120-річчю з дня народження Сидора Воробкевича. Ця невелика публікація отримала потужний негативний резонанс, позначившись на біографії дослідника, якого було „суворо попереджено” та не допущено до викладацької роботи в Чернівецькому університеті. Цей інцидент назавжди закарбувався у пам’ять Федора Петровича як етапний у його житті, його він називав „бойовим хрещенням” у обкомі партії [7, с. 72]. Обкомівські чиновники звинуватили автора у намаганні реабілітувати реакціонера Воробкевича, записавши його до демократів. Та, напевне, найболючіше вразила та запам’яталася Федору Петровичу людська підлість, про яку він згадував через багато років: „Донос в обком партії на мене подали три університетські доценти – один сабуровець-історик, другий з тих, що писали доноси ще в 30-ті роки, і третій... але не буду називати” [7, с. 72]. Як бачимо, гіперінтелігентність та совісність не дозволили вченому навіть через багато років назвати ім’я того, хто так підло з ним обійшовся. Напевно, частково їх вчинок він виправдовував обставинами, адже згадував про „атмосферу боязні, ортодоксальності” [7, с. 72], яка панувала серед тодішніх викладачів університету. Публікація статті розглядалася паралельно і на кафедрі, де більшість таки проголосувало „проти”, хоча частина й виступила на захист (О. Романець та С. Дігтяр).

Проте справжніх учених перешкоди на обраному шляху не зупиняють, а навпаки, додають упевненості та наполегливості, тому подвижницька діяльність Федора Петровича Погребенника з часом здобула найвищу оцінку – Державну премію України імені Т. Г. Шевченка за вихід 50-ти томного зібрання І. Франка, а його ім’я відоме далеко за межами України. Молодий аспірант, який колись написав про видатного митця Сидора Воробкевича, сам став видатним дослідником історії українського письменства, фольклору, літературної критики і журналістики. Його численні праці

присвячені творчості класиків нашої літератури (Т. Шевченко, І. Франко, М. Коцюбинський, В. Стефаник, Л. Мартович, О. Кобилянська), проте у науковця не згасав інтерес до маловідомого, незаслужено забутого і навіть забороненого. Сам Федір Петрович говорив про вирішальну роль самоосвіти у формуванні його особистості, частиною якого було спілкування з культурними діячами, політичними в'язнями, які повернулися із Сибіру (І. Карбулицький, М. Настуняк). Згадував також про чималу колекцію заборонених видань, з яких, за його словами, „відкривав для себе несфальшовану історію нашого народу, його надбання в галузі літератури... Але трагедія була в тому, що, знаючи багато сторінок нашого духовного життя з нецензурованих видань, не в ортодоксальному тлумаченні, треба було дотримуватися офіційної точки зору і на лекціях, і на семінарах” [7, с. 72]. Ще в юнацькі роки спілкувався з колекціонером М. Керницьким, бував у нелегальній бібліотеці учителя М. Банника – свого тестя. Згодом сам захопився колекціонуванням, яким зміг похвалитися аж через багато років на виставках у Львові, Івано-Франківську, Луцьку, Києві, бо ж були то заборонені видання 20-30-х років, автографи письменників і вчених, рідкісні фото. Микола Жулинський назвав Федора Погребенника робітником на чорному дворі науки.

Тема дисертаційного дослідження теж була на той час суперечливою, адже йшлося про „на той час незаслужено забутого та наполовину забороненого Осипа Маковей” [6, с. 848], який, поруч з І. Франком, брав безпосередню участь у популяризації творчості С. Воробкевича, адже саме О. Маковей друкував його твори на сторінках чернівецької газети „Буковина”, а в 1909 – 1911 роках видав тритомник „Твори Ізидора Воробкевича” з передмовою та коментарями, що є найповнішим зібранням творчого доробку С. Воробкевича. Загалом перспективний науковець спрямував тоді усі зусилля на дослідження літературного процесу Буковини, зокрема прагнув повернути багатьох письменників цього краю. Напевно, у цей час і привернула увагу дослідника „одіозна” в очах червоного режиму постать Сидора Воробкевича – письменника, композитора, фольклориста, етнографа, журналіста, видавця, педагога, організатора культурно-освітніх товариств, будительська діяльність якого порівнюють із діяльністю Ю. Федьковича, постать якого теж опинилася у полі зору Ф. П. Погребенника ще у чернівецький період життя (збірник історико-літературних досліджень „Юрій Федькович в розвідках і матеріалах”, підготовлений у співпраці з учителями та колегами). Високо оцінив діяльність Сидора Воробкевича І. Франко, назвавши його одним із „перших жайворонків нової весни нашого народного відродження”. У передмові до згаданого вище видання „Загальні замітки про поезію Ізидора Воробкевича” О. Маковей, перегукуючись із Франком, розмірковував: „Справді, він, може, й не соловей між поетами, може, дійсно лише жайворонок, але й жайворонкова пісня дуже любя – та ще й по такій тяжкій зимі, по такій безпросвітній темноті, в якій жила Буковина до часів Воробкевича та Федьковича. Багато було у Воробкевича і таланту, і свідомості, і енергії, і доброї волі, і любові до свого народу – і він служив йому щиро цілих сорок років” [12].

Ще одна обставина, яка частково пояснює увагу Федора Погребенника до творчості Сидора Воробкевича, – це його пристрасна любов до пісні, до музики, що було наслідком перебування у мистецькому світі пісні, виконавської майстерності, а Воробкевич, як відомо, був також і композитором. Музичні смаки сформувалися у молодого дослідника завдяки родині музикантів Орелецьких, а уроки музики він брав у піаністки, доньки художника Ю. Пігуляка, Орісі. Сам дуже любив співати, був солістом університетського хору, яким керував молодий композитор і диригент С. Сабадаш, а в Києві – Хорової капели під орудою В. Мальцева. Пильна ж „опіка” компетентних органів картала студента навіть за виконання заборонених на той час пісень. Зрештою любов до народної пісні надихала до фольклористичної діяльності: вивчення історії виникнення та побутування українських народних пісень, національних гімнів, заборонених за тоталітаризму (історичні, стрілецькі, повстанські) [10, с. 12]. Захоплення піснею згодом народжує також серію літературно-музичних вечорів „Визначні жінки України”, які проводилися з 1992 по 1999 у Київському Будинку вчителя, щотижневий дворічний цикл радіопередач про народні пісні, спонукає до участі у гастрольях і концертах хорової капели НАН України.

У згадуваній фатальній публікації про С. Воробкевича дослідник робить основний акцент саме на його поетичній діяльності у народнопісенному ключі, не забуваючи однак і про його активність у прозі та драматургії. Критик завважає у його поезіях помітний вплив народних пісень, які С. Воробкевич збирав протягом усього життя, а на підтвердження наводить слова самого письменника: „Я характер нашої народної пісні так серцю присвоїв, що воно лиш в тім тоні співати знає” [9]. Проте цією розвідкою, присвяченою творчості Сидора Воробкевича, інтерес до його доробку з боку науковця не обмежився: уже у зрілому віці у статусі поважного дослідника професор Ф. П. Погребенник

не випадково повернувся саме до його пісенної спадщини. Так, у газеті „Буковинське віче” від 16 березня 1991 року з’явилася публікація „Заграй ми, цигане старий” (з історії пісні С. Воробкевича)”, а у журналі „Слово і час” № 4-5 за 1996 рік було вміщено статтю Ф. П. Погребенника „Із запахущої китиці... буковинського співака” (Про пісню Сидора Воробкевича „Над Прутом у лузі”)

Перша зі згаданих двох розвідок, присвячена пісні „Заграй ми, цигане старий”, відзначається надзвичайною авторською емоційністю, адже він сливе образно ділиться своїми першими враженнями від почутої у вагоні у виконанні сліпих музикантів цієї пісні-вальсу: „Пісня-спогад викликала в кожного глибокі почуття, будила спогади, малювала перед ним „прегарні, золотаві сни, Той рай і ті надії”. У сліпих музикантів лилися сльози з очей, коли співали цю пісню. Плакала скрипка, сумно дзвеніла гітара. У вагоні панувала тиша, тільки під ним глухо стугоніли колеса” [8]. Автор наголошує на популярності цієї пісні, яка стала народною, по всій території України, значною мірою завдяки ніжно-ліричному виконанню Дмитра Гнатюка. Удруге цю пісню Федір Петрович почув, готуючи ту першу резонансну статтю до 120-річчя С. Воробкевича і саме у згадуваній родині вчителя музики Орелецького. Його дружина-піаністка на прохання гостя награвала мелодії пісень Воробкевича, а перед виконанням цієї попросила підспівувати, бо пісня „відразу лягає на серце” – гість одразу впізнав знайомий мотив.

У згаданій статті також прослідковано історію публікації тексту: виникнення у 1870 році, опублікування у збірці „Над Прутом” (Львів, 1901), у „Творах Ізидора Воробкевича” (Львів, 1909, Т. 1) та у виданнях пісень („Пісні та романси українських поетів в двох томах”, К., 1956; „Сто українських народних пісень”, К., 1967; „Пісні літературного походження”, К., 1978 та ін.). Умотивовано також появу музики-цигана, позаяк традиція музикування у цьому краї сягала принаймні часів Молдавського князівства, а за часів Воробкевича на Буковині славилися своїм виконанням цигани із села Глинниця. Появу образу музики-молдаванина помічено також у прозовому творі С. Воробкевича – оповіданні „Мошул Николай Сучавський”. Відзначено також радісно-журливий настрій ліричного героя поезії, який просить музиканта воскресити в серці пісню матері, аби заглушити біль, що „груди розпирає”, та чарувати кохану дівчину, що ним гордувала.

У третій публікації про С. Воробкевича його пісенно-музична спадщина вимальовується як основний гарант неперервності народної пам’яті навіть за тривалої перерви у виданні та дослідженні його спадщини. Його пісні „Над Прутом у лузі” та „Заграй ми, цигане старий” були популярними, хоч і вимушено губили авторство. Як і в попередній розвідці, Ф. П. Погребенник накреслює по-своєму цікаву долю поезії „Над Прутом у лузі”. Текст разом із нотами з’явився у „Збірнику пісень для шкіл народних” (Чернівці, 1870-1872), який популяризував Воробкевича-композитора та аранжувальника народних пісень. На противагу масиву лірично-задушевних пісень збірника, ця пісня мала мажорне звучання, її виконання було хоровим, а в 1891 році Степан Ружинський переключив її для скрипки і фортепіано. Пісня навіть дала назву останній прижиттєвій збірці Воробкевича 1901 року, яку І. Франко у передмові назвав „запахущою китицею з багатого поетичного доробку буковинського співака”. Дослідник відслідковує часте звертання поета до образу річки Прут у контексті роздумів над долею народу, відзначає лірично-ідилічне його забарвлення. Ф. П. Погребенник називає саме цю пісню візитівкою С. Воробкевича і як поета, і як композитора, а на підтвердження її унікальності накреслює її подальшу долю. Так, І. Франко включив твір до антології „Акорди” (1903), О. Коваленко опублікував у наддніпрянській „Українській Музі” (1908), а С. Левинський – у співанику „Українські пісні” в Бухаресті (1984). Автор розвідки наводить цікаві подальші метаморфози пісні: у 20-х роках вона породжує збудовану за принципом контрасту баладу, яка стає фольклорною, а радісна фінальна сцена весілля трансформується у драму самогубства дівчини.

Як не забував про талановитих краян видатний літературознавець, так само береже світлу пам’ять про нього його мала батьківщина: односельці назвали Рожнівську школу-колегіум, де він навчався, його іменем, відкрили у ній його музей. Ф. П. Погребенник не належав до „кабінетних” учених, він щедро ділився своїми енциклопедичними знаннями із широкою аудиторією, зокрема через засоби масової інформації. Понад десять років уже не б’ється серце видатного вченого Федора Петровича Погребенника – професора, доктора філологічних наук, провідного наукового співробітника Інституту літератури імені Т. Шевченка НАН України, головного бібліографа Національної парламентської бібліотеки України, лауреата Державної премії України імені Т. Шевченка, заслуженого діяча науки і техніки України, який залишив по собі глибоко зоряну, розкішну літературно-наукову ниву, яку сам, озираючись за життя назад, асоціював із довгим та широким

переораним і засіяним ланом. Проте найважливіше – це була насамперед Людина з великої літери і з гарячим серцем та непогамовною жадобою до незвіданого. Та живе Федір Петрович у своїй літературознавчій спадщині, у спогадах рідних і друзів, а його справу гідно продовжує син Володимир Федорович Погребенник – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, та онука Ярослава. Син Володимир Федорович на бібліографічних читаннях якось наголошував: „Батько – людина, котра дорога всій Україні, а особливо краю, де відбулося його становлення – Буковині” [11, с. 52]. Кілька років тому на малій батьківщині дослідника навіть було відкрито музей Федора Погребенника.

„Гадаю, що можу чесно дивитися людям у вічі, – писав свого часу Федір Петрович, – бо прагнув бути об’єктивним у своїй праці, відстоював у науці ідеали правди й робив усе від мене залежне, щоб скарби рідної літератури й культури стали надбанням українського народу, щоб наблизили його до інших народів” [11, с. 52].

Post dictum : шойно у дрогобицькому видавництві „Коло” заходами доцента Євгена Пшеничного видано науково-довідкове видання „Український раритет” (2011. – 298 с.) пера Федора і Володимира Погребенників, укладене останнім.

Серед понад 200 гасел, що розкривають зміст рідкісних періодичних продовжуваних видань і неперіодичних українських збірників за 140 років (1846 – 1986), надibuємо і статті Ф. Погребенника „Руська бесіда” і „Руська хата”. У них висвітлено видання товариством творів С. Воробкевича, Ю. Федькевича, Г. Воробкевича та ін., а також профіль чернівецького альманаху 1876 р., виданий громадським коштом заходами Данила Млаки і репрезентуючого, зокрема, романні історичні писання братів Воробкевичів („Нечай”, „З нещасної Болгарії”) Д. Млаки та ін., а також згадано, що історія підготовки „Руської хати” відбита в листах С. Воробкевича до братів Барвінських, опублікованих О. Маковеєм у газеті „Руслан”.

Література

1. Воробкевич С. Вибрані твори. – К. : „Дніпро”, 1987. – 358 с.
2. Гуць М. Невтомний дослідник і пропагандист пісенних та книжних багатств України: (До 70-річчя від дня народження Ф. Погребенника) / Гуць М. // Народна творчість та етнографія. – 1999. – № 1. – С. 33-37.
3. Корбич Г. Ювілей, щасливий і плідний...: До 75-річчя літературознавця Ф. Погребенника / Корбич Г. // газ. „Укр. мова та література”. – 1999. – № 21-24. – С. 4.
4. Маковійчук С. Книга про співця на ціліні культури відродження України: (Рец. на кн.: „Щасливий у праці”: Зб. пр. і матер. на пошану Ф. Погребенника. – К., 2000) / Маковійчук С. // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 1-2. – С. 107-110.
5. Пасемко І. Федір Погребенник / Пасемко І. // Рідна школа. – 1999. – № 10. – С. 79-80.
6. Пилипчук Р. Подвижник на ниві української культури: До 70-річчя від дня народження Ф. Погребенника / Пилипчук Р. // Визвольний шлях. – 1999. – № 7. – С. 847-851.
7. Погребенник Ф. Автопортрет // Слово і час. – 1994. – № 9-10. – С. 71-74.
8. Погребенник Ф. „Заграй ми, цигане старий” (з історії пісні С. Воробкевича) // газ. „Буковинське віче” від 16 березня 1991 року.
9. Погребенник Ф. Талановитий буковинський письменник (До 120-річчя з дня народження С. Воробкевича) // газ. „Радянська Буковина”. – 6 травня 1956 року.
10. Подвижник на ниві української культури (Пам’яті Ф. П. Погребенника) // газ. Українська мова та література. – 2000. – № 4. – С. 12.
11. Сівашова І. Людина-книга: пам’яті Федора Погребенника // Вісник Книжкової палати: науково-практичний журнал. – 2010. – № 4. – С. 52.
12. Черняк Л. „Я лише з любові до моїх братів і Русі пишу” // газ. „Буковина”. – 13 травня 2011. – № 36-37.